

Természeti teológia

Rodney D. Holder

Faraday
Papers

ÖSSZEFOGLALÓ

A természeti teológia azzal foglalkozik, amit emberként a világról gondolkozva megismerhetünk Istenből az Ő különleges kinyilatkoztatása nélkül. A tudomány eredményeit gyakran felhasználják a természeti teológiában, de a huszadik század során komoly kérdőjelek merültek fel azzal kapcsolatban, hogy lehet-e teológiaként beszélni róla? Ha azonban a természeti teológia a Bibliában is megtalálható, létjogosultsága igazolhatónak tűnik.¹

A természeti teológia rövid története

A természeti teológia tipikus meghatározása John Macquarrie-től származik: „A természeti teológia azt az Istenről (és a hozzá kapcsolható témákról, mint például a lélek halhatatlanságáról) megszerzhető tudás, ami minden gondolkodó emberi lény számára hozzáférhető bármilyen különleges vagy feltételezhetően természetfeletti kijelentés nélkül.”²

A természeti teológia hosszú, változatos múltra visszatekintő intellektuális vizsgálódás, aminek az eredete talán a klasszikus görög gondolkodás idejére nyúlik vissza. A keresztyén teológiában a *theologia naturalis* kifejezést Szent Ágoston használta először, amikor a klasszikus filozófusok felfedezéseit kommentálta.³

Aquinói Szent Tamás például úgy gondolta, hogy Isten létezéséről egyedül az emberi értelmet használva is tudomást szerezhethetünk:

„Az Istenről szóló igazságok, melyekről Szent Pál azt mondja, értelmes vizsgálat által megláthatóak – például hogy Isten létezik – nem tartoznak a hit tételei közé, hanem megelőzik őket... Isten kezének nyomai ezért a létezését bizonyítják, még ha nem is segíthetnek abban, hogy teljesen megértsük, mi is Ő.”⁴ Vagyis magunktól tudhatunk Isten létezéséről, de ha nem jelenti ki magát, nem ismerhetjük meg Őt. Arról pedig a keresztyén kinyilatkoztatás világosít fel minket, hogy Isten Szentháromság: Atya, Fiú, Szentlélek. A reformáció idején Kálvin János hasonló megkülönböztetést tett. Minden ember rendelkezik azzal, amit

¹ A témát bővebben kifejtve olvashatjuk: Rodney D. Holder: *The Heavens Declare: Natural Theology and the Legacy of Karl Barth* (West Conshohocken: Templeton Press, 2012).

² John Macquarrie in Alister McGrath (szerk.): *The Blackwell Encyclopedia of Modern Christian Thought* (Oxford: Blackwell, 1993), 402. old.

³ Szent Ágoston: *Isten városa, VIII. könyv*

⁴ Aquinói Szent Tamás: *Summa Theologiae*, 1a. 2,2.

Kálvin *sensus divinitatis*-nak, isteni értelemnek nevezett el. Kálvinnál azonban, szemben Aquinói-val, az Istenről való tudás esetén a létezéséről való egyszerű ismereten túl sokkal fontosabb az, hogy Isten a Megváltó, aki Krisztusban adja az üdvösségünket.⁵ Isten létezésének, hatalmának és méltóságának felismerése fakadhat pusztán abból az élményből is, amikor rácsodálkozunk a csillagos égboltra. De, tudományosabb megközelítéssel, a természeti teológia érveket és okokat sorol fel az Istenben való hit alátámasztására. Ilyenek például a klasszikus kozmológiai és tervezettségre mutató érvek. A kozmológiai istenérvt az állítja, hogy minden, ami létezik, okkal létezik, vagyis a világegyetemnek is okkal kell léteznie. A tervezettség érve a világegyetemben megfigyelhető rendezett szerkezetekre mutat rá, és választ keres ennek a rendezettségnek az eredetére. Évszázadok óta filozófiai viták tárgyát képezték ezeknek az érveknek a különböző változatai. Aquinói Tamástól a tizenkilencedik századi William Paley-ig a természeti teológia fokozatos változáson ment át. Aquinói Tamás még általános érveket sorolt, de a tudományos forradalommal az aprólékos részletekre alapozott érvek ideje jött el. Paley nagy hatású munkájában, a *Természeti teológia, vagyis az Istenség létezésének és tulajdonságainak bizonyítékai a természeti jelen-ségekből összegyűjtve* (*Natural Theology, or Evidence of the Existence and Attributes of the Deity, Collected from the Appearances of Nature, 1802*) hozza fel a mezőn talált óra példáját. Az órát, ezt a kifinomult, összetett

szerkezetet, nyilvánvalóan megtervezte valaki. Mennyivel inkább igaz ez a szemre, ami meglátta! Aquinói Tamás érveivel ellentétben ezt a fajta érvelést Darwin aknázza alá azzal, hogy megmutatta, a szem alapvetően természetes folyamatok által is kialakulhatott. De a természeti teológia általános formája ma is él és virul, gondoljunk csak a világegyetem finomhangoltságára a kozmológia területén.⁶ Jelen írásom célja azonban nem az, hogy az egyes érvek érdemeit vizsgáljam, hanem arra szeretnék választ adni, hogy egyáltalán valós, jogos keresztyén törekvésnek vehetjük-e a természeti teológiát.

Aquinói Tamás és társai számára a természeti teológia a különleges kijelentéssel foglalkozó teológia előkészítése volt. Ezen hagyomány szerint a természeti teológia szerepe az, hogy lebontsa a hitetlenség korlátait, és jó okokat adjon az Istenben való hitre. Alapokat biztosít a megváltó és Úr Jézus Krisztusban való, sokkal különlegesebb és fontosabb hit számára. A természeti és a kijelentésen alapuló teológia közti különbségtétel azonban valahol mesterséges, hiszen előzetes megállapodás szükséges már ahhoz is, hogy mit kell értenünk kijelentésen.

A természeti teológia elutasítása: Karl Barth

A huszadik században a neves svájci teológus, Karl Barth megkérdőjelezte, hogy bármiféle hasznos ismeretet nyerhetnénk a természeti teológiából. Barth az első világháború előtt Németországban folytatott teológiai tanulmányokat, és az 1920-as,

⁵ Kálvin János: *A keresztyén vallás rendszere, 2. könyv*

⁶ Lásd Rodney D. Holder: *Is the Universe Designed?* 10. Faraday irat.

30-as években egyetemeken tanított. A Hitvalló Egyház egyik oszlopos tagjaként kiállt a náci rezsim ellen, majd mikor nem volt hajlandó hűségesküt tenni Hitlernek, elbocsátották a bonni egyetemről, és Svájcba költözött. Több modern teológus, köztük Thomas Torrance és John Webster minden idők egyik legnagyobb teológusának tartják Barthot, Torrance egyenesen Athanáziosszal, Ágostonnal, Lutherrel és Kálvinnal helyezi egy szintre. Barth kiindulópontja az, hogy a Krisztusban való, a *Szentírás*ban adott kegyelmes kijelentésen kívül minden más ismeretet tagad Istennel kapcsolatban. Istent csakis kegyelme által (*sola gratia*) ismerhetjük meg, nem pedig saját erőfeszítéseinken keresztül. Az isteni kijelentés egy csoda. Ezzel szemben „a természeti teológia egy olyan tan, ami az ember és Isten egyesülését vallja, méghozzá Isten Krisztusban adott kijelentésén kívül.” Mi több: „Egy ilyen kiáltványnak, egy ilyen teológiának nincs helye. Úgy kell rá tekinteni, mintha nem is létezne. Kímélet nélkül el kell távolítani.”⁷ Ahogy Barth ezt is írja: „A dolog természetéből adódik, hogy ha a kisujjunkt nyújtjuk a természeti teológiának, a végén szükségszerűen eljutunk Isten Jézus Krisztusban adott kijelentésének tagadásáig.”⁸

Természeti teológia és a *Biblia*

Barth helyesen látta, hogy Isten Jézusban tett, a *Szentírás* tanúvallomásában olvasható önkijelentése az alapvető, elsődleges fontosságú. Lenyűgöző, hogy Barth mennyire a középpontba állítja Jézus Krisztus személyét. Abban a válsághelyzetben, amivel a náci Németországban az egyház küzdött, talán ez a Jézus-központú teológia lehetett egyedül hatásos. Barth azzal a kijelentésével azonban, hogy a természeti teológia nem létezik, minden bizonytalán túl messzire ment. A teremtő Isten bizonyítékokat hagyott magáról a természeti világban. Erről maga a *Szentírás* tesz tanúságot, és ha a természeti teológia megjelenik a *Szentírás*ban, Barth érvei semmissé válnak. James Barr szentíráskutató mutatta be ezt a leginkább a *Biblikus hit és természeti teológia (Biblical Faith and Natural Theology)* című könyvében.

Barr rámutat arra, hogy Barth ragaszkodása ahhoz, hogy „az egyház és az ember megváltásának *egyedüli* alapja Isten igéje, amit a *Jézus Krisztusban való kijelentéssel* adott, ahogy arról a *Szentírás* is tanúskodik”,⁹ nyilvánvalóan tagadja a természeti teológia egészét.¹⁰ Barr válaszul ezt írja: „De ha a *Biblia* elfogadja, vagy akár csak céloz a természeti teológiára, akkor ez az érvelés darabjaira hullik: Isten igéje, ahogy a *Szentírás* tanúskodik róla, ez esetben magába kell foglalja a természeti teológiát,

⁷ Karl Barth: *Church Dogmatics*, II/1 (Edinburgh: T & T Clark, 1957), 170. old.

⁸ *Ibid.*, 173. old.

⁹ Karl Barth: *The Knowledge of God and the Service of God according to the Teaching of the Reformation*, előadások a Giffordon 1937-ben és 1938-ban, (Eugene, OR: Wipf & Stock, 2005), 8–9 old.

¹⁰ James Barr: *Biblical Faith and Natural Theology: The Gifford Lectures for 1991 Delivered in the University of Edinburgh* (Oxford: Clarendon Press, 1993), 19–20. old.

mint a kijelentés részét, vagy háttérét, alkalmazásának vagy közlésének módját.”¹¹

Az *Apostolok cselekedeteinek* 17. részében Pál prédikált az athéniaknak az Areopágoszon, ennek során a természeti teológia egyik legtisztább példáját mutatja be, amit a *Szentírásban* olvashatunk. Először is megdicséri a hallgatóit. Még az általuk tisztelt „ismeretlen istent” (23. vers) is azonosítja az általa hirdetett Istennel. Nyilvánvalóan a „filozófusok Istene” „Ábrahám, Izsák és Jákob Istene”. Pál kijelenti: „Az egész emberi nemzetséget egy vérből teremtette, hogy lakjon az egész föld színén, meghatározta elrendelt idejüket és lakóhelyük határait, hogy keressék Istent, hátha kitapinthatják és megtalálhatják.” (26–27. vers)¹²

Leginkább figyelemre méltó az, hogy görög költőket idéz, a krétai Epimenidészt („öbenne élünk, mozgunk és vagyunk”, 28. vers) és a Külikiai Aratoszt („bizony, az ő nemzetsége vagyunk”, 28. vers), hogy alátámassza a szavait. Úgy tűnik, Pál arra épít, amit a gondolkodó görögök filozófiai elmélkedéseik, szemlélődésük és tapasztalataik alapján Istenről már eleve tudtak.

Az egyik leghíresebb teológiai vita 1934-ben zajlott le Karl Barth és korábbi kollégája, Emil Brunner között. Brunner a *Természet és kegyelem* című írásában kifejtette, hogy létezik egy *Anknüpfungspunkt*, egy kapcsolódási pont az emberi természetben, ami képes megragadni Isten kegyelmét. Barth egyszerűen ezt a címet adta a válaszának:

Nein! De az *Apostolok cselekedeteinek* 17. része mégis erősen arra utal, hogy igenis van valamiféle kapcsolódási pont az evangélium számára. Pál természetesen nem áll meg itt, hanem görög hallgatóit bűnbánatra szólítja fel, hiszen Isten ez idáig „elnézte” az Isten természetének hiányos megértéséből fakadó bálványimádást (30. vers).

A természetből fakadó istenismeretük hiányos, elégtelen az üdvösséghez, de ugyanakkor Istenre mutat. Barr az areopágoszi prédikációval kapcsolatban arra jut, hogy „ahogy az *Apostolok cselekedetei* Pál hozzáállásáról ír, az teljességgel ellentétes bármiféle barthiánus hozzáállással.”¹³ Illetve: „Kétség sem férhet hozzá, hogy (Pál) támaszkodik rá, támogatja és beépíti a természeti teológia bizonyos fajtáját.”¹⁴

Az *Apostolok cselekedeteinek* 17. részének kifejtésében Barth leginkább az athéniak tudatlanságát hangsúlyozza, és tagadja, hogy bármiféle folytonosság állna fent a korábbi ismereteikkel. „Ha közülük bárki is ismeri most azt az Istent, akit Pál hirdetett nekik, akkor az nem valami korábbi tudásuk megerősítése, mert mondjuk valami ismeretlen istent imádó szekta tagjai voltak, vagy mert Aratoszt olvastak. Istenismeretük új ismeret, korábbi tudatlanságuk ellentéte.”¹⁵ A szóban forgó igeszakaszt elfogulatlanul olvasva azonban azt látjuk, hogy Pál igenis épít hallgatói előzetes ismeretére. És ha a „a sztoikus és epikureus filozófiák (amiket a 18. versben említ), és

¹¹ Ibid., 20. old.

¹² RÚF fordítás szerint, minden további ige helyen ezen fordítás szerint, ahol nem jelöljük külön (a ford.).

¹³ Ibid., 24. old.

¹⁴ Ibid., 25. old.

¹⁵ Barth: *Church Dogmatics*, II/1, 123. old.

velük együtt minden más filozófia lényegtelen”, ahogy Barth hangsúlyozza,¹⁶ akkor Pál erről miért nem mond semmit? Barr ezért Barth érveit érvénytelennek tekinti, mert „nem exegetálja az areopagoszi beszédet, hanem csak kiragad belőle néhány elemet, ami beleillik a barthiánus dogmatikába, de a szöveg egészének értelmét és a környezetét teljes mértékben figyelmen kívül hagyja.”¹⁷ A Római levél 1,19–20-ban Pál kijelenti: „mert ami megismerhető Istenből, az nyilvánvaló előttük, mivel Isten nyilvánvalóvá tette számukra. Láthatatlan valóját, azaz örök hatalmát és istenségét meglátja alkotásain az értelem a világ teremtésétől fogva.” A Római levél 2,14-ben pedig ezt mondja: „mert amikor a törvényt nem ismerő népek természetükből (φύσει, *füszei*, szó szerint ’természet által’, az eredeti írásban használt fordítás szerint ’ösztönösen’ – a ford.) fakadóan cselekszik azt, amit a törvény követel, akkor ezek a törvény nélküliek önmagukban hordozzák a törvényt.” Barr támogatja azt az értelmezést, hogy a Római levél első és második részében megtalálhatjuk a természeti teológiát, bár nem annyira tisztán, mint az areopagoszi beszédben. Néhány biblia-magyarozó, mint például Cranfield és Barret amellet érvel, hogy a Római levél első része elsősorban Isten ítéletéről szól, és arról, hogy az embereknek nincs mentségük. Ismerhetnék Istent, de mégis inkább a bálványok és a perverzió felé fordulnak. Valóban nincs mentségük, és Pál egyér-

telművé teszi, hogy Isten Krisztusban adott kijelentése elengedhetetlen az üdvösséghez. Ennek ellenére a szövegrészből egyértelműen kiolvasható, hogy Isten megmutatja magát a teremtett világban, és így valamiféle természetes istenismeret igenis létezik. Barr rámutat az *Apostolok cselekedetei* 17. része és a Római levél első két része közti hasonlóságokra, amik határozottan természeti teológiát képviselnek. Az *Apostolok cselekedetei* bizonyos értelemben messzebbre megy azzal, hogy Istenről úgy beszél, mint aki vezeti a népeket, hogy azok „hátha kitapinthatják és megtalálhatják,” (27. vers) és Pál a görög költők idézésével elismeri ebben őket. De más szempontból a Római levél sokkal egyértelműbb: arról beszél, hogy mi az, ami megismerhető Istenből – sőt, kijelenti, hogy „Istent ismerték” (Róma 1,21) – és használja a jelentőség-teljes φύσει, *füszei*, „természet” szót. Az érvelés, amit Pál a Római levél ben használ, emlékeztet az Apokrifekben található *Salamon Bölcsessége* érvelésére, ami meglehetősen tisztán természeti teológiai. Sőt, Pál valószínűleg *Salamon Bölcsességére* épít. A Bölcsesség 13, 1–9-ben a szerző a teremtett világból következtet a Teremtőre, és a görög tudomány felfedezéseire is utal: „mert a teremtmények nagyságából, szépségéből nyilván meg lehet ismerni azok teremtőjét... mert, ha tudásban annyira vitték, hogy át tudták kutatni a világot, ennek urát ugyan miért nem tudták előbb megtalálni?”¹⁸ (5., 9. versek) A tudomány felfedezéseinek sokkal inkább fokozniuk kell Isten

¹⁶ Ibid., 123. old.

¹⁷ Barr: *Biblical Faith and Natural Theology*, 24. old.

¹⁸ Káldi-Neovulgáta fordítás, Szent Jeromos Bibliatársulat, Bp. 1999.

dicsőségének felismerését, nem pedig elfordítani róla a figyelmünket. A *Bölcsesség könyvében* már megjelenik Pál későbbi érvelése is, miszerint Isten helyett a bálványokat imádják, és erkölcsi züllésbe süllyednek (pl. *Bölcsesség* 14,12. 22–29).

Az *Ószövetség* szintén úgy beszél a természeti világról, mint ami Isten dicsőségét tükrözi. A 19. zsoltárban például ezt olvashatjuk: „Az egek hirdetik Isten dicsőségét, kezének munkájáról beszél a menny” (2. vers). Mi több, az egész teremtés egyetemesen Isten dicsőségét hirdeti. „Nappal a nappal adja át e szót, éjjel az éjjelnek adja tudtul. Nincs szó, és nincs beszéd, hangjuk sem hallatszik, mégis eljut hangjuk az egész földre, szavuk a világ végéig.” (Zsolt 19,3–5a) A törvény pedig kiegészíti Istennek a teremtésben adott kijelentését, ahogy a zsoltáros is folytatja: „Az Úr törvénye tökéletes, felüdíti a lelket...” (Zsolt 19, 8kk) Barth arra mutat rá, hogy a 19. zsoltárt az egész *Biblia* összefüggésében kell vizsgálnunk, így ha be is látjuk, hogy a zsoltárban található némi természeti teológiát, ezt semmissé teszi a kijelentés egész *Bibliában* látható kihangsúlyozása.¹⁹ Barr erre azt mondja, hogy senki sem állította, hogy a *Bibliában* semmi más nincs, csak természeti teológia, vagy akár azt, hogy az lenne az elsődleges. Mi több, a mózesi törvény néhány része is megismerhető értelem által, ahogy azt láthatjuk is a többi ősi törvénykönyvekkel való hasonlóságában. Különösen figyelemreméltóak a mózesi törvénytől sokkal régebbi Hammurabi-féle törvényekkel való

egyezősei. Hammurabi Óbabilónia hatodik amóreus királya volt, aki Kr. e. 1792 és 1750 között uralkodott. Híres törvényeit uralkodásának kezdetén hirdette ki, és ilyen rendelkezéseket tartalmaz:²⁰

195: „Ha egy fiú megüti az atyját, vágják le a kezét!”

196: „Ha egy földesúr megvakít egy nemest, vakítsák meg őt is.” [198: ha egy közrendűvel teszi ezt, fizessen egy mína ezüstöt; 199: ha valaki másnak a rabszolgáját, a rabszolga értékének felét.]

200: „Ha egy földesúr kiüti egy vele egyrangú földesúr fogát, üssék ki az ő fogát is.” [201: ha egy közrendűét, fizessen neki egyharmad mína ezüstöt.]

Hasonlítsuk össze az *Ószövetséggel*:

Mózes második könyve, 21,15: „Aki megveri apját vagy anyját, halállal lakoljon!”

Mózes harmadik könyve, 24,19: „Ha valaki nyomorékká teszi honfitársát, azzal úgy bánjanak, ahogy ő cselekedett vele: csonttörést csonttörésért, szemet szemért, fogat fogért.” [2Mózes 21,26.27: Ha pedig fogát üti ki valaki rabszolgájának vagy rabszolganőjének, akkor bocsássa szabadon a fogáért!”]

Isten Mózes könyveiben adott parancsai és a pogány világ etikai meglátásai, amiket minden bizonnyal a természeti világból gyűjtöttek össze, ellenmondanak Barth szavainak, miszerint: „Mikor az *Ószövetség* tanúi Istenhez fohászkodnak, egy olyan... Istent hívnak segítségül, aki semmi más módon nem szól az emberekhez, csakis Izrael történetén keresztül és hasonló módokon”.²¹

¹⁹ Barth: *Church Dogmatics*, II/1,101. old.

²⁰ James B Pritchard: *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament* (Princeton: Princeton University Press, 1969), 163–180. old.

²¹ Barth: *Church Dogmatics*, II/1, 100. old.

Természetesen ugyanaz az Isten szól Izrael történetén és a természetén keresztül. A természeti teológia előfordul még az apokrif *Sírák fiának könyvében* (például a 38. fejezetben, ahol Isten gyógyszereket és orvosságokat ad, hogy „csodás erővel dicsekedhessenek” – 6. vers) és a kanonikus bölcsességirodalmi könyvekben is. Egy gyors illusztráció erre az „Eredj a hangyához, te rest!” biztatás (Példabeszédek könyve, 6,6), ami a természet megfigyeléséből von le erkölcsi tanulságot. Nem a Sínai-hegyen Mózesnek adott kijelentésre hivatkozik, hanem a mindenki számára nyitva álló általános bölcsességre.

A Prédikátor könyve nagyon hasonlít egy filozófiai írásra, és néhány része valóban összekapcsolható a sztoikus és epikureus görög filozófiai iskolákkal. Itt újra láthatjuk az egyetemes megtapasztalásokra való hivatkozást és az egyéb vallásos hagyományokkal való hasonlóságokat. John J. Collins, a Yale hittudományi iskolájának ószövetség-professzora a bölcsességirodalmat kommentálva rámutat:

„Minden korban van valami alapvetően közös abban, ahogy a bölcsek és a természeti teológia a valóságot szemléli. A bölcsek különösen kedveltek közönséges, egyetemes emberi megfigyeléseknek vallásos dimenziókat adni anélkül, hogy különleges kijelentéshez vagy egyes emberek egyedi megtapasztalásaihoz kapcsolták volna. Ez a fajta vallásos dimenziót megtalálhatjuk az izraeli

hagyományban is, de ott nem rendelték alá a megfigyeléseknek. Izrael története és törvénye nem helyettesítette az általános bölcsességet, de a bölcsek kiegészítették és illusztrálták vele.”²²

Úgy tűnik, hogy Barth álláspontja belső ellentmondással terhelt. Isten *Szentírásban* adott önkijelentése az egyetlen, ami számít, de mégis a *Szentírás* az, ami megerősíti, hogy a természet megfigyelésével Istenről is szerezhetünk ismereteket. Amit a természetből tanulhatunk, az töredékes és elégtelen képet ad Istenről. Kétségtelen, hogy a természeti teológia elsősorban nem csak a Teremtőhöz vezet minket, hanem egy olyan Teremtőhöz, aki bizonyos tulajdonságokkal rendelkezik – például dicsőséges, hatalmas –, és ezeket a *Biblia* Istenéhez társíthatjuk.²³ Amellett is lehet érvelni, hogy a természeti törvények egyetemesége – hogy minden helyen és időben érvényesek – könnyen arra engedhet következtetni, az egyszerűség kedvéért is, hogy egyetlen egy Isten van, ahogy Richard Swinburne is rámutat.²⁴ Ezt a nézetet természetesen az Istenről való bibliai tudásunkkal kell alátámasztani és gazdagítani – például, hogy Isten személyes és Szentháromság, nem csak valami távoli Első Mozgató – de ettől még a természeti teológia nézőpontja önmagában nem téves.

²² John J. Collins: The Biblical Precedent for Natural Theology, *Journal of the American Academy of Religion* 45, 1. szám (1977), B: 35–67. old. Idézve in: Barr op.cit., 91–92. Old.

²³ Egy témába vágó cikk: David Bentley Hart: We need to talk about God, *Church Times*, 7978. szám, február 12, 2016, 19–20. old.

²⁴ Richard Swinburne: *The Existence of God*, 2. kiadás. (Oxford: Oxford University Press, 2004), 145–147. old.

Barth után

Karl Barth-nak hatalmas befolyása volt és van a modern teológiára. A jeles skót teológus, Thomas Torrance, akit korábban már említettünk, Barth buzgó tanítványa volt. Ennek ellenére egy újfajta megközelítést javasolt a természeti teológiával kapcsolatban. Elmondása szerint mindezt megsztotta Karl Barhtal a halálos ágyán, és megkapta a jóváhagyását hozzá. Megközelítése meglehetősen eltér a hagyományos természeti teológiai megközelítéstől, de figyelemre méltó elfogadásra talált. Torrance a geometria fizikában elfoglalt helyét hasonlítja a természeti teológia és a kijelentésen alapuló teológia kapcsolatához. Ahogy Einstein az általános relativitáselméleten keresztül építette be a fizikába a geometriát, úgy lehet a természeti teológiát az Istenről szóló tanításon keresztül beépíteni. Ahogy írja: „A fizikában ez azt jelenti, hogy a geometriát nem úgy használjuk, mintha egy axiomatikus, deduktív, következtetésekre épülő tudomány lenne, ami nem kapcsolódik a fizikai folyamatokról alkotott mindenkori tudásunkhoz, vagy amit egy teljesen független tudományággá akarnák fejleszteni a fizika kárára, hanem ellenkezőleg, a fizikával felbonthatatlan egységet alkotva műveljük... A teológiában pedig azt jelenti, hogy a természeti teológiát nem kezelhetjük úgy, mintha valami önálló fogalmi rendszer lenne, aminek semmi köze ahhoz, amit az élő Istenről tudunk... Sokkal inkább úgy kell művelnünk, mint ami egy-

séges része a pozitív teológiának, és nélkülözhetetlen szerepet játszik Isten keresésében és megértésében.”²⁵ Valóban nagyon elmés ez a párhuzam: ahogy a fizika tudománya beépítette a geometriát az általános relativitáselmélet által, úgy beépíthető a természeti teológia is a már létező dogmatikai rendszerbe. Torrance számára a természeti teológia csak olyan dolgokat mond el nekünk Istenről, amiket már amúgy is tudunk, és így nem előzheti meg a kijelentésen alapuló teológiát. Van azonban egy probléma ezzel a párhuzammal, amit egy másik, a matematika világából hozott párhuzammal szemléltetnék. Matematikát tanítok, és tudom, hogy Pitagorasz tétele igaz. Az osz-tályomba járó diákok, néhány kivételtől eltekintve viszont nem tudják. Felrajzolok hát egy derékszögű háromszöget a táblára, négyszögeket a három oldalára és még néhány vonalat. Az euklideszi geometria feltevéseit, az egyenlő szárú háromszögekkel és a három- és négyszögek területének kiszámításával kapcsolatos korábbi ismereteiket használva bebizonyítom nekik Pitagorasz tételét. Tehát a tételt most már nem csak én tartom igaznak, hanem az egész osztály. Azok, akik az óra előtt nem tudták, feltételezve, hogy követték a logikai levezetést, most már ismerik, és azok, akik már az óra előtt is ismerték, most, látva a példákat, és nem találkozácafolattal, megerősödtek ebben a tudásukban a szilárd bizonyítékokkal találkozáca.

A természeti teológia érvei általában induktívak, rávezetőek, nem pedig deduktívak, következtetőek,

---

²⁵ Thomas F. Torrance: *Space, Time and Incarnation* (Edinburgh: T & T Clark, 1969, puhakötéses kiadás, 1997), 69–70. old. Lásd még további részletekért: Thomas F. Torrance: *The Ground and Grammar of Theology* (Belfast: Christian Journals, 1980), 4. fejezet, *The Transformation of Natural Theology*, ahol Barhtot idézi annak alátámasztására, hogy a természeti teológia a kijelentett teológia része).

mint a matematikai érvek. Ez azt jelenti, hogy a tapasztalt jelenségekből kiindulva a legjobb vagy legvalószínűbb magyarázatot próbálják kigondolni, de nem egy bizonyító erejű demonstráció bemutatását célozzák meg. Mindemellett racionális érvelést használnak. Egy keresztyén vagy azért fogadja majd el az érvelést, mert megértette és valósnak találta a logikáját, vagy, nagyobb valószínűséggel, más jó okokból, például mert a kijelentés vagy a saját vallásos élményei alátámasztják. Egy nem keresztyén, aki korábban nem fogadta el az érvelés eredményét, talán meggyőződhet így. Azonban egy induktív vagy valószínűsítő érvelést mindig el lehet utasítani azzal, hogy ez a fajta érvelés soha nem lehet általános érvényességű, ezért egy szkeptikus bármikor kétségeket fogalmazhat meg az érveléssel kapcsolatban, vagy akár más, a dologtól független okból elvetheti a következtetéseket. A metafizikai érvelés sokkal gyengébb lábakon áll, mint egy matematikai bizonyítás, ennek ellenére érvényes lehet az összehasonlításuk. A modern, kifinomult metafizikai érvelések, például a kozmológiai finomhangoltság, kétségkívül továbblépett, mint a Bibliában látható természeti teológia. Ez utóbbi egy közvetlen megtapasztalásból fakadó felismerés, hogy kell lennie egy Istennek a világegyetem mögött – „az egek

hirdetik Isten dicsőségét” –, és ez a felismerés mindenki számára nyitott. A finomhangoltság és a hozzá hasonló érvek megerősíthetik vagy alátámaszthatják, hogy a korábbi felismerés miért igaz. Lehet, hogy előkészítik az utat valaki számára, hogy komolyabban megvizsgálja a keresztyénség tanításait. Másként fogalmazva az általános kijelentés megelőzi és előkészíti a különleges kijelentést. Az a tudós, aki a világ megérthetőségének, és így bármiféle tudományos kutatás lehetőségének okán töpreng, talán a teizmusban találja meg a magyarázatot. Egy világegyetem pusztá létezéséből és megérthetőségéből racionálisan következtethetünk arra, hogy egy kreatív, teremtő Elme áll mögötte.

A szerzőről

Dr. Rodney D. Holder FIMA FRAS²⁶ tiszteletes a Faraday Intézet korábbi oktatási igazgatója és jelenlegi munkatársa. Felszentelése előtt asztrofizikai kutatásokat folytatott, és kutatási tanácsadóként dolgozott. Néhány könyve: *Big Bang, Big God: A Universe Designed for Life?* (Lion Hudson, 2013), és a *The Heavens Declare: Natural Theology and the Legacy of Karl Barth* (Templeton Press, 2012).

²⁶ Matematikai és csillagászati intézetek tudományos munkatársait illető rövidítések (a ford.).

A Faraday-iratok

A Faraday-iratok kiadója a Faraday Tudományos és Vallásos Intézet (Cambridge, Egyesült Királyság). Az Intézet egy nonprofit szervezet, ami az oktatás és a kutatás területén tevékenykedik (www.faraday.cam.ac.uk). A szerzők véleménye nem szükségszerűen tükrözi az Intézet álláspontját. A Faraday-iratok számos témát ölelnek fel a tudomány és a vallás közös területeiről. Az aktuális Faraday-iratok listája megtekinthető a www.faraday.cam.ac.uk („Resources”) oldalon, ahonnan .pdf formátumban ingyenesen letölthetők. Nyomtatott formában is igényelhetők egyenként vagy nagyobb tételben az oldalon található online boltban. A magyar változat megjelenésének ideje: 2021. Magyar fordítás: Cs. Szabó Sándor ©The Faraday Institute for Science and Religion.